

КУЛЬТУРНІ СМИСЛИ ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ: МЕТОДОЛОГІЧНІ ПЕРСПЕКТИВИ ФЕНОМЕНОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ

Г.С. Лантінова, аспірант кафедри філософії ХНПУ імені
Г.С.Сковороди

В статті розглядаються методологічні можливості сучасної феноменології у дослідженні культурних смислів економічної освіти. Феноменологічні експлорації у проблемному полі економічної освіти дозволяють розкрити смислові зв'язки між різними сегментами освітньої та культурної реальності. Аналізується культурна специфікація знання в інституалізованих і неінституалізованих формах економічної освіти, репрезентованої як культурна об'єктивація, як процес, як інституції, а також як специфічні дидактичні та виховні практики.

Ключові слова: *філософія освіти, феноменологічна методологія, економічна освіта, культурні смисли, життєвий світ, економічний індивідуалізм, економічний колективізм, інституційні і не інституційні форми економічної освіти.*

Економічна освіта займає особливе місце у культурі сучасних розвинутих суспільств, імперативом яких є раціональне ставлення до ресурсів не тільки матеріального, а й духовного виробництва. Це актуалізує її дослідження не тільки як інституалізованої освітньої практики, а й як культурного феномену. Останнє потребує прояснення специфіки культурних модифікацій економічної освіти з позицій сучасної феноменології.

Загальна методологія феноменологічного аналізу представлена у працях Е. Гуссерля, А. Шютца, М.Шелера, Б.Вальденфельса, О.Садохи, С. Клепка, І. Степаненко. В них містяться загальні настанови та досвід верифікації релевантності феноменологічної методології у дослідженні освітніх формоутворень і процесів. Але для аналізу економічної освіти, передусім неінституалізованої, недостатньо дотримуватись гуссерліанської настанови повернення «до самих речей» і споглядання їхніх сутностей. Економічна освіта характеризується високим ступенем прагматизації і політизації. Разом з цим складається та закріплюється у суспільній свідомості хибне уявлення, що економічні науки та економічна освіта більш, ніж будь-які інші відповідають вимозі М. Вебера «свободи від цінностей». Через таку упередженість із поля

зору вислизає культурна складова економічної освіти, яку можна виділити і проаналізувати, застосовуючи процедуру феноменологічної редукції. Виходу за межі таких уявлень певною мірою сприяли праці, присвячені психологічному і культурному аспекту економічної науки. Так, Б.Латур та В. Лепінай, розвиваючи методологічні настанови економічної антропології Г. Тарда наголошують, що «економія є наукою про пристрасні інтереси [8, с. 9-10]. Саме з економіки, особливо у добу глобалізації, надходять імпульси, які потребують філософсько-антропологічного і філософсько-освітнього осмислення [Див.: 3, 12-13]

Метою цієї статті є виявлення методологічних можливостей феноменології у дослідженні культурних репрезентацій економічної освіти. Методологічні можливості сучасної феноменології у її респонзивній та трансформативній версіях, як буде показано нижче, дозволяють розкрити смислові взаємозв'язки між різними сегментами реальності, в тому числі й освітньої. Р. Бернет зауважує щодо цього: «Якщо розширити поняття феноменологічних феноменів до смислових зв'язків між цілеспрямованою поведінкою і певною зовнішньою ситуацією, яка дозволяє ураховувати експресивну поведінку людей поруч з нами» [5, с. 21]. Економічна освіта і виховання характеризуються розширеною мережею таких зв'язків, які часто ігноруються у їхній теоретичній рефлексії та при здійсненні аналізу відповідних педагогічних та культурних практик. Але, щоб встановити такі зв'язки і визначити механізми включення і виключення культурних смислів у проблемному полі економічної освіти, необхідно розглянути її формальний бік, який має принципове значення для встановлення спільних рис між різним досвідом економічного виховання. а також викладання і засвоєння теоретичних знань з економічних дисциплін.

Звернемо увагу на такий момент. Процедури феноменологічної редукції та епохе, застосовані до економічної освіти, спрямовані на те, щоб здійснити деконтекстуалізацію цього комплексу освітніх феноменів, що суперечить, на

перший погляд, вимозі її розгляду у рамкових умовах емпіричних соціумів. Але саме цей аналіз, як буде показано нижче, дозволяє виділити константні формальні і смислові характеристики економічної освіти, розглянути її як культурну форму, як процес, як інституції, а також як специфічні освітні та виховні практики. Щоправда, усе це стосується усіх дисциплінарно визначених освітніх сегментів. Разом з цим, економічна освіта потребує більш, ніж будь-яка інша, урахування такої особливості її даності і заданості, як перехреснування горизонтів світу ринку, світу праці, а також життєвого світу.

На формальному рівні економічна освіта – даному випадку вона не відрізняється від інших освітніх напрямків і спеціалізацій – може розглядатись як культурна об'єктивація, як специфічна культура знання, як освітній і комунікативний процес, як система освітніх інституцій, а також як специфічна рольова реальність не перехресті просторів життєвого світу та економіки, світу праці та ринку, матеріального та духовного виробництва. На цьому рівні можна дати загальне визначення економічної освіти. Це система трансляції економічних знань, переконань, компетентностей, а також формування економічно свідомої особистості. Професіоналізація економічної освіти і розширення сфери економічного просвітництва є взаємообумовленими процесами. Економічні знання займають в цій системі центральне місце. Разом з цим треба зазначити, що існують теоретичні проблеми з визначенням знання як такого. Іntenціональність свідомості, як відомо, є основним постулатом трансцендентальної феноменології Гуссерля. Вона дає знання про щось навіть з позицій природної настанови, бо свідомість, спрямована на речі завжди є «свідомістю про щось». Разом з тим у сучасній респонзивній та трансформативній феноменології, яка бере імпульси для свого розширення з аналітичної філософії, акцентується розрізнення між інтелектуалізмом і антиінтелектуалізмом, де існує суттєва відмінність у репрезентаціях самого феномену знання. Е.-М. Юнг вказує у цьому зв'язку на проблеми, які є

«викликом для самого поняття знання» [7,18]. Останнє має значення також для розуміння епістемного аспекту освіти.

Феноменологічна редукція, застосована до знання, як зазначається у сучасних філософських дослідженнях (К. Сетвелл, А.Бекерман), дає змогу виявити три його репрезентаційні та відповідно інтерпретаційні та функціональні можливості [Див: 4, також 10]. По-перше, це класичне його розуміння як «істинне, або справжнє знання про предмет» (philosophical knowing), що зближається з його дефініцією «обґрунтованого переконання. По-друге, - це пропозиціональне знання, або «знання про те, що (knowing that). По-третє, «знання про те, як» (knowing how), тобто про практичні знання та компетентності [6, 307-308]. В економічній освіті усі ці три типи знання утворюють синтез. Але конститутивним виявляється той тип знання, який відповідає її рівню та меті, а також є доступним для адресатів економічної освіти та виховання. Г.Й. Зандкюлер говорить у цьому зв'язку про плюральні культури знання, які треба ураховувати при дидактичних адаптаціях наукових знань [9, 68-69].

Феноменологічний аналіз епістемного аспекту економічної освіти спрямовується на експлікацію константних семантик, які утворюють каркас економічних теорій та їхніх дидактичних адаптацій. Передусім це гроші, праця, власність, смисли яких звужуються або розширюються у конкретних горизонтах. Це означає, що феноменологічна редукція, застосована до економічної освіти, експлікує смисли, які мають не тільки предметне значення, а й екзистенціально-антропологічну складову. Отже, дидактичні версії економічних теорій є не тільки інтерпретуючими концептуалізаціями реальних і гіпотетичних тенденцій розвитку економіки, а й орієнтаційними схемами у просторі економічного життя. Саме через ускладнення останнього посилюється запит на його пояснення і розуміння.

Економічна освіта у її широкому сенсі є економічним просвітництвом, яке має свою культурну місію. Передусім це торкається культури економічного мислення широких верств населення із урахуванням його вікової та соціальної диференціації. Економічне просвітництво розгортається у просторі життєвого світу. Тут йдеться не тільки про культуру підприємництва та культуру підприємців, але й про культуру домогосподарювання, раціоналізація якої неможлива без певного рівня економічних знань та економічного виховання. Економічні знання, одержані через інструменталізацію здорового глузду, містять у собі приховані ментальні смисли, які в свою чергу укорінені у відповідних національних культурах. Такі фрагментарні економічні знання звичайно ґрунтуються на досвіді економічного індивідуалізму у його атомізованих та групових формах.

Поняття економічного індивідуалізму має досить широкий обсяг. Його розширення, як відмічається у сучасних філософських дослідженнях, фіксує досвід активного включення індивідуу у процеси підтримання своєї життєдіяльності та матеріального виробництва [с.84, 104]. Економічний індивідуалізм, покладений в основу економічного просвітництва, ситуативно звужує горизонти неінституцізованої економічної освіти. Ступень такого звуження визначається присутніми в ній культурними смислами, конститутивній ролі яких приділяється недостатньо уваги у концептуалізації різних форм і модифікацій економічної освіти та виховання. Разом з цим економічний індивідуалізм має значний інноваційний потенціал, який реалізується за умов свободи і демократизації

Економічний колективізм, якщо здійснити його феноменологічну редукцію, на суто формальному рівні має більш широкий горизонт, порівняно з індивідуалізмом. Він по-різному розгортається у структурах спільноти і суспільства. Спільнота вимагає надання економічному колективізму рис групового індивідуалізму, соціальна орієнтація якого обмежується опозицією

«Своє-Чуже», аналіз якої представлений у респонзивній феноменології Б. Вальденфельса. [Див.: 77-79] Економічний колективізм дуже добре вписується до матриць етничних культур, які визначають його активні і пасивні репрезентації як у площині суспільного життя, так і на рівні життєтворчості індивідів. Адже економічне виховання та економічна освіта підпорядковуються настановам культурних традицій конкретних соціумів. Економічний колективізм, так само, як і економічний індивідуалізм

Треба зазначити, що культурні смисли визначають селекцію смислів та орієнтирів, які визначають смисл економічної освіти та більш широко – економічного просвітництва. Це торкається як об'єктних, та і суб'єктних цінностей на орієнтирів, які, накладаючись один на одного, утворюють складний герменевтичний ланцюг, нерідко справляючи хибне враження зайвості будь якої селекції. Так розрізнення між ресурсами і власністю, скарбом і капіталом, багатством і прибутком здійснюються не тільки не рівні теоретичної рефлексії, а й у просторі життєвого світу через традиційні культурні смисли, які здатні проникати до конструктів економічної теорії.

Отже, експліковані на основі феноменологічної методології культурні смисли економічної освіти і виховання мають свою логіку розгортання, яка визначається не тільки тенденціями розвитку економіки, її структурами та відносинами, а й життєвим світом і традиціями національних культур.

Література

- Бондаренко О.В. Сутність, історія та сучасність української та західноєвропейської ментальності. – Запоріжжя: ЗНТУ, 2005. – 253 с.
- Вальденфельс Бернгард. Топографія Чужого: студії до феноменології Чужого/ перекл. з нім. В.Кебуладзе. – Київ: ППС-2002, 2004. – 206 с.
- Ausländer Michael Stephan. Wirtschaft. Grundthemen Philosophie. – Berlin: Verlag de Gruyten, 2013. – 224 S.
- Beckermann Ansgar. Zur Inkohärenz und Irrelevanz des Wissensbegriffs // Zeitschrift für philosophische Forschung. - N 55 (4), 2001. – S. 571-593,
- Bernet Rudolf. Was kann Phänomenologie heute bedeuten // Information Philosophie, - N 4, Oktober 2010. – S. 7-21.

- Hetherington Steven. Knowledge-That, Knowledge-How and Knowing Philosophically // Grazer Philosophische Studien. – N 77 (1), 2008. – S. 307-324.
- Jung Eva-Maria. Probleme mit dem Wissensbegriff // Information Philosophie , - N 3, August 2010. – S. 18-27.
- Latour Bruno, Lepinay Vincent. Die Ökonomie als Wissenschaft der leidenschaftlichen Interessen - Frankfurt am Main: Suhrkamp, 2010. – 120 S.
- Sandkühler Hans Jörg. Kritik der Repräsentation. Einführung in die Theorie der Überzeugungen, der Wissenskulturen und des Wissens. - Frankfurt am Main: Suhrkamp. 2009. – 280 S.
- Sattwell Crispin. Why knowledge is merely true belief // The Journal of Philosophy. – N 89 (4), 1992. – P. 167-180.

Культурные смыслы экономического образования: методологические перспективы феноменологического анализа

А.С. Лантинова.

В статье рассматриваются методологические возможности феноменологии в исследовании культурных смыслов экономического образования. Феноменологические эксплорации в проблемном поле экономического образования позволяют раскрыть смысловые связи между различными сегментами образовательной и культурной реальности. Анализируется культурная спецификация знания в институализированных и неинституализированных формах экономического образования, которое репрезентуется как культурная объективация, как процесс, как интитуции, а также как специфические дидактические и образовательные практики.

Ключевые слова: философия образования, феноменологическая методология, экономическое образование, культурные смыслы, жизненный мир, экономический индивидуализм, экономический коллективизм, институциональные и неинституциональные формы экономического образования.

Cultural Meanings of Economics Education: Methodological Perspectives of the Phenomenological Analyses.

A, S. Lantinova.

In the article are regarded methodological possibilities of phenomenology in the research of cultural senses of Economics Education. Phenomenological exploration in the problem field of economics education makes possible to reveal meanings coherences of different segments educational and cultural reality. Is analyzed the cultural specification of knowledge in institutional and not-institutional forms of economics education in its representations as a cultural objectivity, as a processes, as institutions and as special learning and educational practices.

Key words: philosophy of education, phenomenological methodology, economics education, cultural meanings, the life world, economical individualism, economical collectivism, institutional and non-institutional forms of economics education.